

J. A. BORNEWASSER EN J. J. WOLTJER

Het XIIIe Internationale Congres voor Historische Wetenschappen, dat van 16-23 augustus 1970 te Moskou gehouden werd, heeft in vele opzichten de lijnen van het XIIe congres (Wenen 1965) doorgetrokken.

Het congres te Wenen was groot (2400 deelnemers), het congres te Moskou was groter: 3400 deelnemers, waaronder ruim 50 Nederlanders. Deze groei van de congressen vormt een bedreiging voor het zinvol functioneren van vooral de grotere secties. Bovendien wordt het steeds moeilijker om temidden van de enorme mensenmassa in contact te komen met degenen die men spreken wil. In Moskou waren deze moeilijkheden nog extra groot, doordat niet alleen een deelnemerslijst tot op de voorlaatste dag ontbrak, maar ook postvakjes, waarin men een bericht voor iemand kon achterlaten. Wist men eindelijk in welk hotel iemand logeerde, dan kon men bij navraag veelal horen dat de betrokkene in dat hotel niet bekend was. Deze feilen kunnen bij een volgend congres hopelijk gecorrigeerd worden.

In Wenen nam de 'discussie' tussen de historici uit Oost-Europa en die uit de westelijke wereld een grote plaats in, in Moskou was deze confrontatie nog overheersender. Voor een deel kwam dit door het grote aantal deelnemers uit de Oosteuropese landen: omstreeks 1400 Russen, bijna 800 deelnemers uit andere Oosteuropese landen, tegen bijna 1200 uit de rest van de wereld. Anderdeels kwam dit door de grotere ijver van de Oost-europeanen, onder meer een gevolg van een hechtere organisatie van de Oosteuropese historici. Het aantal sprekers uit Oost-Europa was zeer groot, soms dreigden de discussies te verworden tot Oosteuropese monologen. Zo hadden zich voor de vrije discussie over het Interbellum aanvankelijk 30 Oost-europeanen gemeld, en 2 anderen. Pas na een uitdrukkelijk verzoek van de voorzitter meldden zich meer sprekers uit het westen. Een dergelijk ingrijpen van de voorzitters is echter slechts zelden voorgekomen.

Nog vóór het congres had de voorzitter van het Russische organiserende Comité, A. A. Gouber, in een artikel in *Voprosi Istorii*, afl. 3 (1970) opgemerkt, dat de sfeer van internationale academische samenwerking scherpe controverses over principiële zaken niet uitsloot, en de historici van zijn land oproepen om op het congres actief en gedocumenteerd de marxistisch-leninistische principes te verdedigen. Het congres is in deze geest geopend met een in het Russisch uitgesproken redevoering van E. M. Zhukov over Lenin en de geschiedenis, een uitbundige hagiografie, die meer deed denken aan de devotie waarmee men langs het graf van Lenin pleegt te trekken, dan aan de sfeer van een wetenschappelijk congres. Op het congres zelf hebben de Russische en andere Oosteuropese historici vele malen hun opvattingen herhaald over de algemene wetten die het verloop der geschiedenis zouden bepalen. Zij hebben hun standpunt, zowel in het algemeen als in bepaalde concrete punten, echter steeds volledig correct naar voren gebracht, ook als de spanning steeg, de meningen fel botsten en de emoties slechts met moeite bedwongen

werden. Overigens bleek duidelijk, dat Polen, Tsjechen en Hongaren dikwijls veel minder star schematisch redeneerden dan de meeste Russen en Oost Duitsers.

Nieuw was, dat bij de bespreking van de grote thema's en de grote rapporten gelijktijdige vertaling plaats vond, zodat men de toelichtingen en discussies in drie talen kon volgen: Russisch, Frans en Engels. Een nadeel hiervan voor de meeste Nederlanders was, dat de Russen, die in Wenen nog meestal Frans of Engels spraken, zich nu van hun eigen taal bedienden. Daar de vertaler niet altijd in staat was de discussies bij te houden, was het volgen van de Russische betogen veel moeilijker dan in 1965.

Wanneer men de balans tracht op te maken van de betekenis van dit congres, moet men letten op de rapporten, de openbare discussies en de persoonlijke contacten. De ruim tachtig rapporten zijn vanzelfsprekend ongelijk van waarde. Een aantal geeft een nuttige samenvatting van het onderzoek in de laatste tijd, sommigen openen ook nieuwe perspectieven en werpen nieuwe hypothesen op, die in de komende jaren stellig hun invloed op de verdere ontwikkeling van het onderzoek zullen hebben.

De z.g. grote thema's die ter discussie werden gesteld, waren helaas soms helemaal geen grote thema's, maar een aantal rapporten over verschillende onderwerpen, die onder een samenvattende titel bijeen waren gebracht. De bespreking werd hierdoor erg brokkelig.

Gunstig was, dat de discussies in vele gevallen geopend werden door van te voren aangewezen experts. De bijdragen van de rapporteurs en de experts vormden meestal het vruchtbaarste deel van de vergadering, ook al beperkten de meesten zich tot het voorlezen van van te voren opgestelde betogen, zodat het slechts zelden tot een echte discussie kwam. Minder bevredigend was veelal de z.g. vrije discussie waar – soms enige tientallen – personen hun thuis geprepareerd verhaal afstaken, dat vaak niet to the point was, en niet zelden ook weinig om het lijf had. Men krijgt de indruk, dat hier vele sprekers het slachtoffer waren van de zeker voor Nederlanders ongewone opvatting, dat men als vertegenwoordiger van een bepaald stuk van de landkaart zijn geluid moest laten horen.

Het belangrijkste zijn meestal de informele persoonlijke contacten, die op het congres tot stand komen. Ondanks de in de aanvang genoemde bezwaren zijn deze er natuurlijk geweest, niet alleen tussen de Westelijke historici onderling, maar ook tussen personen uit de Oostelijke en de Westelijke landen. Juist in deze persoonlijke gesprekken werden allerlei nuances merkbaar, die op het spreekgestoelte niet duidelijk uit kwamen. De kleinere secties van meer gespecialiseerde vakgenoten verleenden in dit opzicht een uiterst nuttige bemiddeling.

Hoeveel bezwaren er ook aan deze grote internationale congressen verbonden zijn, zij bieden een unieke gelegenheid tot contact en geven, zij het dan op beperkte schaal, mogelijkheden tot een gesprek tussen Oost en West, dat men – zo goed en zo kwaad als het kan – toch open dient te houden.

De Nederlandse deelnemers aan het congres hebben het zeer op prijs gesteld dat de waarnemend ambassadeur hen in de Nederlandse ambassade te Moskou heeft willen ontvangen.

Op de Assemblée Générale van het Internationale Comité voor historische wetenschappen, die aan het congres vooraf ging, is de Rus A. A. Gouber gekozen tot voorzitter van het Internationale Comité voor de periode 1970-1975. Tevens is besloten dat het XIVE congres in 1975 op een nader vast te stellen plaats in de Verenigde Staten zal worden gehouden.

IN MEMORIAM PROF. DR. A. W. BYVANCK 1884-1970

16 Augustus jl. is prof. dr. A. W. Byvanck van ons heengegaan. Van 1922 af tot aan zijn emeritaat doceerde hij aan de Leidse universiteit Klassieke Archeologie, aanvankelijk in combinatie met Oude Geschiedenis. Hij laat een grote leegte achter in de archeologische wereld, waar tot op het laatst toe zijn markante persoonlijkheid bij alle gebeurlijkheden merkbaar aanwezig was.

Hoewel met hart en ziel klassiek archeoloog, en wel met speciale interesse voor de antieke kunstgeschiedenis, heeft prof. Byvanck toch ook belangrijke bijdragen geleverd tot de oudste geschiedenis van Nederland. Al uit 1916 dateert zijn eerste artikel over vaderlandse archeologie in het Bulletin van de Nederlandsche Oudheidkundige Bond, een tijdschrift waarin hij menige beschouwing zou schrijven over opgravingen en onderzoekingen in Nederland. In 1941 verscheen zijn *Voorgeschiedenis van Nederland*, dat al binnen vier jaar zijn vierde druk zou beleven. In 1943 publiceerde hij zijn baanbrekend werk over *Nederland in den Romeinschen tijd*, dat uit een historisch en een archeologisch deel bestaat. Ook hiervan verschenen al spoedig herdrukken. Gezien de grote vlucht die na de tweede wereldoorlog de vaderlandse archeologie heeft genomen, zijn deze werken, wat het archeologische deel betreft, uiteraard thans wat verouderd. Byvanck was trouwens de eerste om dit te erkennen en zich over de nieuwe vondsten en inzichten te verheugen.

Van blijvende waarde is zijn monumentale *Excerpta Romana* in drie delen, geschreven in opdracht van de Rijkscommissie voor Geschiedkundige Publicaties. Het eerste deel, in 1931 verschenen, bevat Griekse en Latijnse teksten, voor de geschiedenis van Nederland van belang. Het tweede deel, uit 1935, geeft alle Latijnse inscripties uit Nederland en de inscripties buiten Nederland gevonden, die op ons land betrekking hebben. Het derde deel, dat in 1947 verscheen, omvat de Romeinse vondsten hier te lande. Hoewel ook deze delen thans aanvulling behoeven, zo blijven zij zeker nog vele jaren, ja generaties lang onontbeerlijk voor een ieder, die zich met de provinciaal-Romeinse archeologie van Nederland bezig houdt. In hetzelfde jaar 1947 verscheen, als het ware als sluitsteen, *Vijf-entwintig jaar vaderlandse archeologie* in het gedenkboek aan zijn collega Van Giffen gewijd.

Na 1947 keerde Byvanck weloverwogen tot de klassieke archeologie terug. Dit betekende echter geenszins dat hij de vaderlandse oudheidkunde uit het gezicht verloor. Integendeel. Uit vele kortere publicaties, met name recensies, blijkt duidelijk met hoeveel interesse en begrip hij de nieuwe ontwikkelingen volgde. Deze recensies munten uit door kernachtige weergave van de inhoud van de besproken publicatie, door puntige opmerkingen en stimulerende suggesties; de kritiek is steeds opbouwend, de toon steeds hoffelijk.

Voor velen onzer zou deze rij van publicaties al een levenswerk betekenen. Voor Byvanck vertegenwoordigen zij slechts één facet van zijn veelvuldige activiteit. Een facet, waarvoor hem alle hulde en erkentelijkheid toekomt zowel van vaderlandse historici als archeologen.

A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA

IN MEMORIAM DR. J. HAAK 1924-1970

Kort nadat hij benoemd was tot hoogleraar in de nieuwe geschiedenis, als een van Preser's opvolgers, is Dr. Jan Haak op 46-jarige leeftijd overleden. Ofschoon een slopende